

Egy szürke aulista: Beresztóczy Miklós 1945 előtti pályaképe

Tanulmányomban arra teszek kísérletet, hogy röviden felvázoljam Beresztóczy Miklós¹ 1945 előtti életútjának állomásait, munkásságát, valamint azt, hogy milyen szerepet játszott az 1943 nyarán, Apor Vilmos által Győrött megrendezett titkos tanácskozáson, és a tanulmány végén röviden kitérjek arra, hogyan folytatódott karrierje a továbbiakban. Mivel eddig Beresztóczy Miklós életéről önálló munka, de még tanulmány sem született, így jelen tanulmányban arra teszek kísérletet, hogy a korabeli sajtóból és a róla szóló visszaemlékezésekből rekonstruáljam egy, a saját közegében befolyásosnak tekinthető ember életútját.

Beresztóczy Miklós életútja

Beresztóczy Miklóst 1928. június 24-én Esztergomban szentelték pappá,² majd augusztusban Serédi Jusztinián hercegprímás, mint újmisési papot a budapesti Notre Dame de Sion Intézet önálló hittantanárának nevezte ki, ahol egészen 1929 májusáig töltötte be ezt a posztot.³ Ekkor ugyanis a hercegprímás Esztergomba rendelte, hogy a továbbiakban a főegyházmegyei hivatalban dolgozzon.⁴ Szeptemberben aztán Serédi a főegyházmegyei irodába rendelte és hercegprímási levéltárossá, valamint szertartóvá nevezte ki.⁵

A következő előléptetésre majd öt évet kellett várnia az akkor 29 éves klerikusnak. 1934. augusztusában ugyanis Serédi Jusztinián a Főegyházmegyei Iroda főszentszéki jegyzőjének, valamint a Hercegprímási Főszentszék és az Esztergomi Érseki Főszentszék jegyzőjének nevezte ki,⁶ szeptember 15-én pedig az Esztergomban megindult Magyar Sion (mint az Actio Catholica központi lapja) munkatársai között találjuk a nevét.⁷

Két év múlva, 1936. április 25-én Serédi Jusztinián előterjesztésére XI. Pius pápa Beresztóczyt pápai kamarássá nevezte ki,⁸ májusban pedig egy újabb, az eddigi legfontosabb megbízatását kapta meg, amikor Serédi megbízta a hercegprímási titkári teendőik ellátásával és engedélyezte számára a hercegprímási titkári cím viselését.⁹

1939. augusztus 26-án Beresztóczy Miklós kultuszminisztériumi osztálytanácsosi címet kapott, és egyúttal kinevezték a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) I. (katolikus) ügyosztályának élére.¹⁰ A Pesti Hírlap a következőképpen mutatta be az új osztályfőnököt:

1. A tanulmányban végig Beresztóczyként hivatkozom rá, noha 1939 előtt Bartmann-nak hívták.

2. *Circulares literae dioecesanae anno 1928. ad clerum archidioecesis strigoniensis dimissae*. Strigonii [Esztergom], 1928. 31.

3. Hírek. Budapesti Hírlap, 1928. augusztus 14. 12.

4. Napi hírek. Budapesti Hírlap, 1929. június 5. 7., *Circulares literae dioecesanae anno 1929. ad clerum archidioecesis strigoniensis dimissae*. Strigonii [Esztergom], 1929. 20.

5. Budapesti Hírlap, 1929. október 1. 9., *Circulares literae dioecesanae anno 1929 i. m.* 34.

6. Hírek. Az Est, 1934. augusztus 2. 8. Hírek. B.H., 1934. augusztus 2. 9., A hercegprímási udvarból. Esti Kurír, 1934. augusztus 2. 9. Kinevezések a hercegprímási udvarnál. Kis Újság, 1934. augusztus 2. 8., A hercegprímás nyári pihenője. Magyarország, 1934. augusztus 2. 6., Egyházi kinevezések. Magyarság, 1934. augusztus 2. 9., Egyházi kinevezések. Pesti Hírlap, 1934. augusztus 2. 9., Magyarország tisztii cím- és névtára. 44. évf. (1936). Bp. 1936. 349.

7. Bárdos István: Újságok a Horthy-korszakbeli Esztergomban. Limes, 1990/2. 122–126.

8. Egyházi kinevezés. Pesti Hírlap, 1936. április 26. 13., Változások az esztergomi főegyházmegyei hivatalban. Pesti Napló, 1936. május 26. 13., a kinevezésről szóló körlevelet l. *Circulares litterae dioecesanae anno 1936. ad clerum archidioecesis strigoniensis dimissae*. Strigonii [Esztergom], 1936. 20.

9. Változások az esztergomi főegyházmegyei hivatalban. Pesti Hírlap, 1936. május 26. 12., Változások az esztergomi főegyházmegyei hivatalban. Pesti Napló, 1936. május 26. 13.

10. Hírek néhány sorban. Dunántúl, 1939. augusztus 27. 4., Gazdasági, pénzügyi és tőzsdéi kompsz. 16. (1940–1941) 1–2. kötet. Szerk. Kallós János. Bp. 1940. 38., A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi minisztérium ügy- és személyzeti beosztása. Néptantók Lapja, 1940. július 1. 574., Magyarország tisztii cím- és névtára. 47. évf. (1940). Bp. 1940. 318.

„Beresztóci (sic!) Miklós, a kultuszminisztérium vallásügyi ügyosztályának új vezetője pályája kezdetén a budapesti Notre Dame de Sion-intézet házi lelkésze és hittanára volt, ahonnan egyéves működés után berendelték a primási aulába. Itt rövidesen levéltáros és primási szertartó lett, majd 1931-ben a főszentszék helyettes jegyzőjévé, 1934-ben tényleges főszentszéki jegyzővé nevezte ki főpásztora. 1935-ben megkapta az érseki titkári címet, a következő esztendőben pedig a pápa a kamarási címmel tüntette ki. Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímás mellett 1937 óta látta el a titkári teendőket. Több alkalommal kísérté el főpásztorát külföldi útjaira. Irodalmi téren is jelentős működést fejtett ki és mint egyházi szónok is országosan ismeretes”.¹¹

Ezek után egyre több posztot kapott, köszönhetően magas beosztásának. 1939 szeptemberében részt vett az Országos Katolikus Kongruatanács ülésén, ahol előadóvá választották meg,¹² majd 1940. március 14-én a Szent István Társulat LXXXV. évi rendes közgyűlésén a VKM képviselőként volt jelen, ahol a március 7-én megtartott igazgatóválasztmány döntése alapján az igazgatóválasztmány tagjává választották,¹³ 1941. március 13-án pedig a Szent István Társulat LXXXVI. évi rendes közgyűlésén, a március 6-án tartott igazgatóválasztmány döntése alapján további három évre az igazgatóválasztmány tagjává választották.¹⁴

A második világháború és Magyarország közelgő hadba lépése őt sem kerülhette el. Horthy Miklós kormányzó 1941. április 25-én kelt rendeletében 1941. január 1-jétől katonai állományon kívüli tartalékos táborigazgatóvá nevezte ki az I. hadtestnél mint póttartalékos karpaszományost,¹⁵ azonban frontszolgálatra nem küldték.

1941-ben újabb megtszertelések érték. Június 30-án Horthy Miklós kormányzó Hóman Bálint kultuszminiszter előterjesztésére a miniszteri tanácsosi jelleget adományozta neki,¹⁶ majd október 1-jén a Bárdossy László miniszterelnök előterjesztésére „a közszolgálat terén kifejtett értékes munkássága elismerésül a Magyar Érdemrend tisztí kereszttel” adományozta számára.¹⁷ Mindezek mellett jogtudósként és egyházművészettel foglalkozó emberként is elismeréseket kapott. 1941. december 20-án az Magyar Jogászegylet éves rendes közgyűlésén az igazgatóválasztmány tagjává választották,¹⁸ és az Országos Egyházművészeti Tanácsban is tanácsstag lett.¹⁹ Mindezek mellett hivatalból a magyar katolikus vallás- és tanulmányi alapokra felügyelő és azok kezelését ellenőrző ideiglenes bizottságban a Vallás- és Közoktatásügyi miniszter küldötte volt.²⁰

1943. március 4-én Szinyei Merse Jenő VKM miniszter a 760/1943. VKM elnöki szám alapján „a kegyúri terheknek a földbirtokpolitikai jogszabályok végrehajtásával kapcsolatban szükséges rendezése végett a tárgyalások és egységkötések előmozdítása céljából miniszteri biztossá nevezte ki”,²¹ és még ugyanebben a hónapban megbízták a kalocsai érseki javadalmak ideiglenes kormányzásával, mivel Glattfelder Gyulát betegsége miatt XII. Pius pápa felmentette kalocsai érseki tisztsége alól. Az érseki szék betöltéséig a kalocsai főegyházmegyét Horváth Győző felszentelt püspök, káptalani helynök kormányozta.²² Az év utolsó nap-

11. A kultuszminisztérium vallásügyi osztályának új vezetője. Pesti Hírlap, 1939. augusztus 26. 10.

12. Az Országos Katolikus Kongruatanács ülése. Délmagyarország, 1939. szeptember 15. 3.

13. Jegyzőkönyv a Szent István-Társulat 1940. évi március hó 14-én, Budapesten, a Szent István-Társulat üléstermében tartott LXXXV. rendes közgyűléséről. Melléklet. Katolikus Szemle, 1940/4. 181–182., 191.

14. Jegyzőkönyv a Szent István-Társulat 1941. évi március hó 13-én, Budapesten, a Szent István-Társulat üléstermében tartott LXXXVI. rendes közgyűléséről. Melléklet. Katolikus Szemle, 1941/4. 181–182., I–II., XI.

15. Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára, 1941. május 13. 236.

16. Hivatalos Közlöny, 1941. június 15. 403.

17. Budapesti Közlöny, 1941. október 11. 1., Hivatalos Közlöny, 1941. december 1. 696.

18. A Magyar Jogászegylet közgyűlése. Újság, 1941. december 21. 12.

19. Magyarország tisztí cím- és névtára. 49. évf. (1942). Bp. 1942. 420.

20. Uo. 419.

21. Budapesti Közlöny, 1943. március 7. 1., Hivatalos Közlöny, 1943. március 15. 135.

ján a kultuszminiszter előterjesztése nyomán miniszteri tanácsosi kinevezést kapott Horthy Miklóstól.²³

1944-ben az Országos Egyházművészeti Tanácsban a tanácstagi posztjától meg kellett válnia,²⁴ ugyanakkor tovább folytatódott tisztviselői előmenetele. 1944 augusztusában tagja lett a kántorok kiválasztását végző zártkörű bizottságnak,²⁵ majd még ugyanabban a hónapban a Magyar Országos Katolikus Kántorszövetség évi rendes közgyűlésén egyházi elnökeknek választották.²⁶

Az 1944. októberi nyilas hatalomátvétel után október 18-án a minisztériumokban, hivatalokban, de még az egyházi kezelés alatt álló intézményekben is fel kellett esküdni Szálasi Ferencre és a hungarista eszmékre. Serédi ugyan nem tudott választ adni az eskü szövegére, de az Esztergomba érkező Beresztóczy (akit Angelo Rotta pápai nuncius hivatott magához) Gennaro Verolino és Balázskövi József nunciusi titkár előtt közreadta Rotta véleményét, miszerint az eskü szövege elfogadható és arra az eskü letehető. Ezt Rotta másnap tagadta, ennek ellenére a VKM vezető tisztviselőivel egyetemben Beresztóczy is felesküdt a Szálasi Ferenc vezette kormányra.²⁷

Beresztóczy egyházi, valamint világi előmenetele láthatóan gördülékeny volt, legalábbis 1945-ig. Néhány év alatt az egyszerű hittantanából Serédi Jusztinián jobbkeze lett, majd vezető beosztásba került a VKM-ben és több fontos hivatali és szakmai társaságnak is tagja lett. Az életút áttekintése után érdemes megvizsgálni azt is, hogy milyen nyomot hagyott Beresztóczy a történelmi emlékezetben, hogyan és miként tekintettek rá és ő hogyan és miként tekintett korára, az egyházra és a történelmi változásokra.

Beresztóczy munkássága

1930 elejétől kezdve Beresztóczy folyamatosan jelen van szűkebb pártiája, Esztergom közéletében. Nem csak egyházi, hanem kulturális, ismeretterjesztő tevékenysége is kedvelt és népszerű volt. Ezért aztán folyamatos meghívásoknak kellett eleget tennie. Jelen tanulmány kereteit szétfeszítené, ha részletesen felsorolnám előadásait, lelkigyakorlatait, ezért csak azokra az eseményekre fókuszálok, amely a sajtóban az esemény tényszerű közlésén kívül egyéb nyomot is hagyott.

A legelső ilyen ismert sajtómegjelenése 1930 januárjában volt, amikor az Esztergom című lap beszámolt a január 17-én tartott előadásáról, amelyet az esztergomi Tanult Férfiak Kongregációjának ülésén tartott a Serédi Jusztinián kíséretében töltött római zarándoklatról és a pápánál tett 1929. decemberi látogatásukról. Erről a lap úgy számolt be, hogy „sok-sok érdekes és jellemző epizóddal fűszerezve tartott beszámolót e zarándoklatról”, és utána hosszan ismertette az előadást is.²⁸

Az 1931. november 18-án, az Esztergomi Érseki Tanítóképzőben tartott beszédet a Szent Erzsébet ünnepség keretében. A lap pedig nem fukarkodott az előadást dicsérő jelzőkkel,

22. Glattfelder Gyulát a pápa felmentette kalocsai érseki tiszte alól. Pécsi Napló, 1943. március 21. 3., Glattfelder Gyulát betegsége miatt felmentette a Szentatya a kalocsai érseki tiszte alól. Dunántúl, 1943. március 21. 3., XII. Pius pápa Glattfelder Gyula kalocsai érseket betegsége miatt felmentette tiszte alól. Újság, 1943. március 21. 2.

23. Hírek néhány sorban. Dunántúl, 1944. január 16. 2., Hivatalos Közlöny, 1944. február 1. 41., Kinevezések. Néptanítók Lapja, 1944/3. 104–105., főleg 104., Kinevezések. Pesti Hírlap, 1944. január 16. 7.

24. Az okokról, jelen pillanatban, semmit nem tudok. A poszt elvesztése is csak onnan tudható, hogy nem szerepel ebben a minőségében a Magyarország tisztí cím- és névtára 1944. évi kötetében.

25. Módosították a katolikus kántorok választásának rendjét. Dunántúl, 1944. augusztus 8. 3.

26. A Magyar Országos Katolikus Kántorszövetség most tartotta közgyűlését. Dunántúl, 1944. augusztus 22. 4.

27. Mester Miklós: Arcképek két tragikus kor ármékában. Visszapillantás a katasztrofális magyarországi 1944. esztendőre, részint annak előzményeire és közvetlen következményeire is, 27 év távlatából. Bp. 2012. 65., Serédi Jusztinián feljegyzései 1944 végén. Közread. Szemes Sándor. Kritika, 12. (1983) 8. 29.

28. Az aranymisés pápa két teljes órát töltött kedvenc magyarjai között. Esztergom, 1930. január 19. 1.

amikor így ismertette az előadást: „költői szépségekben gazdag beszédet [mondott], amelyben Szent Erzsébetet mint az imázó áhitat és alimizsnás kéz szentjét állította mintaképül”.²⁹

1934-ben még mindig Esztergom és környéke volt az a hely, ahol előadásokat tartott. Február 18-án tartott előadást a szentgyörgymezői népművelődési előadássorozaton a hitlerizmusról. A lap így írt az előadásról: „Az ismeretterjesztő előadást ez alkalommal Bartmann Miklós dr. érseki szertartó tartotta a hitlerizmusról, melynek fonákságaira mutatott rá. A kitűnő előadót hallgatói élénk ünneplésben részesítették”.³⁰ Ugyanezen előadássorozat december 8-ai előadásán pedig II. Rákóczi Ferencről tartott előadást, amelyben az Esztergom és Vidéke szerint „gyönyörű jellemrajzát adta a vallásos, szabadságért rajongó Rákóczinak. A hallgatóság hálás tapsal honorálta a kiváló előadót”.³¹

1935. január 16-án ugyancsak II. Rákóczi Ferencről tartott előadást az Esztergomi Katolikus Legényegylet kultúrestjén. A lap szerint Beresztóczy „hatalmas, lebilincselő előadást tartott II. Rákóczi Ferencről, halálának 200 éves fordulója alkalmából. A mindvégig értékes és lebilincselő előadást sok tapsal jutalmazta a hallgatóság”.³²

A következő, előadását ismertető vagy arra reflektáló újságcikkre egészen 1941 márciusáig kellett várni. Ennek oka abban kereshető, hogy miután 1936-tól Serédi mellett titkárként dolgozott, egyre kevesebb ideje jutott a reprezenzációk mellett az érdemi egyházi vagy kulturális munkára. 1939-es, a VKM-ben történt kinevezése után újra aktívabban tartott egyházi és világi beszédeket, előadásokat. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a lapok már nem csak összességében szólnak az előadásairól, hanem sok esetben tartalmi kivonatot is közölnek. Ugyancsak fontos változás, hogy ekkor lépett ki az országos szintre is mint előadó, noha már előtte is több esetben sugározta a rádió egy-egy szentmiséjét vagy szentbeszédét.

Az 1941. márciusi előadását tehát a Magyar Jogászegyletben tartotta az egyházi nagy javadalmak főkegyúri vagyonfelügyeletéről. Előadásában „[r]ámutatott azokra a gazdasági, politikai és gyakorlati célokra, amelyek a főkegyúri vagyonfelügyelet eljárási szabályzatának elkészítését szükségessé teszik. Megvilágította a készülő szabályzat jogi jellegét és taglalta azokat a szempontokat, amelyek a királyi főkegyúri jog, a kánonjog és a gyakorlati gazdasági élet követelményeihez képest a tervezetnek még gyökeresebb átdolgozását teszik szükségessé. Az előadásnak nagy sikere volt”.³³ Májusban újabb beszédéről számolt be a sajtó. Ekkor mondott megnyitóbeszédet az egyházzenei hét keretében tarott Katolikus Kántorszövetség díszgyűlésén, a Szent István Társulat dísztermében. Beszédében „rámutatott arra a nehézségre, amely a mai nehéz napokban szinte lehetetlenné teszi az ilyen egyházzenei hét megrendezését. De mégis azokban a zavaros zajokban, melyek most világszerte felhangzanak, fel kell hangzania annak a zenének, amely nemcsak más világból jön, hanem más világról is beszél”.³⁴ Augusztus végén a mohácsi Fogadalmi templomban mondott szentmisét és beszédet a mohácsi csatavesztés évfordulóján. Beresztóczy beszédében utalt arra, hogy az ország nehéz helyzetben van, és ezért összefogás szükséges.³⁵ Mohács egyik tanulsága az, hogy a széthúzás pusztulásba vezet. A másik pedig, hogy szükséges a biztatás. Mert a vereség után is fel kell állni, és menni kell tovább a megkezdett úton, hiszen ha feladjuk, akkor a nemzet áldozata semmivé lesz. Ezért is kell bizakodva tekinteni a jövőbe és nem

29. Szent Erzsébet Ünnepe az érseki tanítónőképzőben. Esztergom és Vidéke, 1931. november 22. 5.

30. Esztergom és Vidéke, 1934. február 25. 6.

31. Esztergom és Vidéke, 1934. december 16. 4.

32. Kultúrest a Legényegyletben. Esztergom és Vidéke, 1935. január 20. 4.

33. Beküldött hírek. Újság, 1941. március 5. 7.

34. A Katolikus Kántorszövetség díszgyűlése. Pesti Hírlap, 1941. május 7. 7.

35. Ekkor már Magyarország is belépett a II. világháborúba.

a múlton merengeni.³⁶ Október 12-én „A nő női nemzetvédelmi szolgálat és a valláserkölcsi nevelés” címmel beszédet mondott az első női nemzetvédelmi kerületi vezetői tanfolyamon. Beszédében „hangsúlyozta, hogy a nőnek meg kell maradnia feladata körében, az ő nemzetvédelme elsősorban az, hogy a család harcosa legyen”, valamint „a mozgalom valláserkölcsi alapját hangsúlyozta és megcáfolt minden aggodalmat, amit ilyen szempontból a leány-leventeintézmény ellen felhoztak”.³⁷

1942. január 25-én szentmisét és szentbeszédet tartott a katolikus írók és újságírók Országos Pázmány Egyesülete tagjai előtt Budapesten, az Egyetem téri templomban. Beszédében az újságíró és Isten viszonyáról a következőket mondta: „Csodálatos az író, a riporter, a szerkesztő találkozása az Istennel — fejtegette a szónok. — Az örökké változót figyelő riportert, a mindig mozgót, átalakulót és újszerűen megnyilatkozót élénkbe vetítő sajtó embere megáll az örökké Ugyanaz előtt és lelke szemével bekapcsolódik a soha nem változó Istenbe. Ha az újságíró valóban bekapcsolódik Istenbe, bármennyire forog is a világ, nem változik életszemlélete, világnézete, hite, becsülete, erkölcsi érzéke és megmaradhat az örökké változó világ szolgálatában is Istentől szeretett és Istenben megnyugvó embernek. Megáll az örökké aktualitásokat kereső újságíró-lélek Isten előtt, aki mindig egyforma, de mégis örökké aktuális. Isten igazságával szemben nincs politikai mérlegelés, nincs üzleti szempont érvényesítése”.³⁸

Február 18-án nagybőjti előadást tartott a Szegedi Katolikus Nővédő Egyesület székházában „Élő hit a házasságban” címmel.³⁹ Az előadásában egyházi szempontból vizsgálta a házasságot. Beszélt a házasság szentségéről, az egyház álláspontjáról a válás esetében, a vegyes házasságok esetében a születendő gyermek vallásának írásba adásáról, a megbízott útján kötött házasságról, amely a háború miatt lett aktuális. Ezután szólt a polgári házasságról is, és az egyház álláspontjáról a házasság előtti kötelező orvosi vizsgálatról, valamint a faji szempontból különböző felek házasságának tilalmáról. Az elsőt az egyház egyetért, de ezt kötelező érvényűnek nem fogadja el, a másik kérdéssel kapcsolatban pedig nagyon lényeges gondolatot fogalmazott meg a harmadik zsidótörvénynek is nevezett 1941. évi XV. törvénycikkkel kapcsolatban, amelynek IV. pontja kimondta a „Nemzsidó és zsidó házasságkötésének tilalm[át]”. Ezzel kapcsolatban leszögezte, hogy Serédi pártján áll, miszerint „ezek az akadályok nem lehetnek akadályai az egyházi házasságnak. A katolikus egyház a megkereszteltet kereszténynek ismeri el és nem tagadhatja meg tőle a házasság szentségét faji származására való utalással”. Ugyanakkor azt is hozzátette, hogy „[a]z Anyaszentegyház ezzel nem a zsidókat akarja védeni, hanem — a házasság szentségét — mondta.” A lap véleménye szerint a hallgatóság „[n]agyhatású és komoly, egyházi szemléletre alapozott előadás[át]” hallhatott.⁴⁰

Március 14-én előadást tartott Ifjúságunk és az új magyar élet címmel az Americana rendezésében a váci Líceumban. Beresztóczyt úgy mutatta be a lap, mint „aki ma az egyházi

36. A szentbeszédet ismerteti: Mohács tanulsága: Ha élni akarunk egységes, fegyelmezett magyarságra van szükségünk! Dunántúl, 1941. augusztus 31. 5.

37. „Senki sem képzelheti el a magyar megújulást a magyar nők nélkül” – mondta a női nemzetvédelmi vezetői tanfolyam megnyitásán az Országos Ifjúsági Vezető. Képes Sport, 1941. október 14. 4., 150 hallgatóval vasárnap nyílik meg az első női nemzetvédelmi kerületi vezetői tanfolyam. Nemzeti Sport, 1941. október 12. 6., Az ifjúság országos vezetője megszabta a leány-leventeintézmény célját és teendőit. Nemzeti Sport, 1941. október 13. 8.

38. Szentmise és szentbeszéd az újságírók számára. Pesti Hírlap, 1942. január 27. 7.

39. Délmagyarország, 1942. február 15. 8., Ma kezdődik a Katolikus Nővédő nagybőjti előadássorozata. Délmagyarország, 1942. február 18. 7.

40. „Élő hit a házasságban”. Délmagyarország, 1942. február 19. 6. A törvényt l. 1941. évi XV. törvénycikk a házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=94100015.TV&targetdate=&printTitle=1941.+%C3%A9vi+XV.+%C3%B6rv%C3%A9ny+cikk&referer=1000ev> (letöltés ideje: 2018. május 17.)

ügyek legfőbb irányítója a kultuszminisztériumban. Világnézeti irányítást fog nyújtani ifjúságunknak, hogyan illeszkedjék bele az újonnan kialakuló magyar életbe. Az előadó azonban nemcsak az ifjúsághoz szól, hanem mindazokhoz, akiknek az ifjúság sorsát szívükön kell viselniök”.⁴¹

1942. március 18–22. között nagybőjti lelkigyakorlatot tartott a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen. A lap a következőképpen hirdette Beresztóczy lelkigyakorlatát: „Éppen ezért mindazok, akik az egyetem kebeléhez tartoznak, valamint az Emericana familiája és Pécs városának az előző években is az egyetemi lelkigyakorlatokon résztvett előkelőbb egyéniségei már előre nagy szellemi és lelki gyönyörűségekre számíthatnak, amikor az országoshírű szónok ajkairól hallják az örök élet ígét; meríthetnek az élő vizek forrásából, mert a nagybőjti lelkigyakorlatok az isteni tanítás csorbítatlan teljességét nyújtják”.⁴² A lelkigyakorlatokon elhangzottakról a következőképpen számolt be a Pécsi Napló, majd ezt átvéve, a Dunántúl. Az első, március 18-i lelkigyakorlatot, ahogy a későbbieket is, külön tartotta meg a nők és férfiak részére. A nők számára tartott lelkigyakorlat középpontjában a szív tisztasága és boldogsága állt, amelyet felnőtté válásunk közben elveszítettünk. A feladatunk, hogy ezt keressük és találjuk meg újra, hogy a világot ismét a teljes szépségében láthassuk. A férfiaknak szánt beszéd fő üzenete az volt, hogy a lelkigyakorlat behívó Krisztus seregébe. Aki oda akar tartozni, annak számot kell vetnie önmagával, és felül kell emelkednie önmagán, a kényelmén, a sikerek hajszolásán, és újjá kell születnie egy magasabb síkon.⁴³ A lelkigyakorlatok második napján is először a nőkhöz szólt, és a boldogtalanság volt a téma, valamint a boldogság megtalálása. A lelkeket három részre osztotta: falevél-, bogár- és koldus lelkek. A falevél sodródik, arra megy, amerre a szél fújja. Nincs önálló személyisége, egyénisége, ezért is boldogtalan. A bogárlélek számára minden nehézség, probléma egy-egy áthatolhatatlan, legyőzhetetlen akadály; ez a gyengeség okozza a boldogtalanságát. A kolduslélek a bűnben élő ember, aki láb nélkül akar a sárból kijutni. Beresztóczy szerint kövezett úton kell haladni, hogy boldogan és énekelve menjünk a falu toronykeresztje irányába. A férfiak számára tartott gyakorlat központjában az ifjúság állt. Az ifjúság önmagában azonban nem elég. Kell mellé a tapasztalat, a bölcsesség. A tegnap fiataljai nem adják olyan könnyen át a helyüket a ma ifjainak. Ezért ma már nem a kor, hanem az érték a mérce. Értékessé kell válni testileg, lelkileg és szellemileg is. Meg kell érteni, hogy nem a fegyver, hanem az értelem a legnagyobb hatalom és fegyver. A nemzetet pedig csak erős, egészséges polgárok tarthatják fent és meg.⁴⁴ A harmadik nap ismertetését a következő felvezetéssel kezdte a lap: „Beresztóczy Miklós konferencia-beszédeit hallgatják, mind nagy lelki élménynek tartják az egyetem aulájában elhangzott mélyértelmű beszédek hallgatását. A szónok az élet valóságából veszi a példákat és hasonlatokat, hallgatóságát sem emeli ki onnan, ahol az élet folyik és a maga sok-sok nehézségeivel lezajlik, csupán az igazság, a hit és a szeretet örök tételeivel telíti azokat”. Ezek után rátért a lelkigyakorlatok ismertetésére. A nők feladatául a másoknak, a családnak, a nemzetnek élést szabta meg. Ne a saját örömeiket, karrierjüket építsék, hanem legyenek támaszai, oltalmazói a férfiaknak és a gyermekeknek. A férfiak feladatául az önmagukkal való szembenézést állította. A testi, szellemi és lelki értelemben is erős, ki-

41. Líceum, az időszzerűség jegyében. Váci Hírlap, 1942. március 7. 1., Beresztóczy Miklós ma nyitja meg a Líceumot. Váci Hírlap, 1942. március 14. 2.

42. Beresztóczy Miklós pápai kamarás lelkigyakorlati. Dunántúl, 1942. március 5. 5., Beresztóczy Miklós pápai kamarás lelkigyakorlati. Pécsi Napló, 1942. március 5. 7.

43. Megkezdődtek ma az egyetemi lelkigyakorlatok. Dunántúl, 1942. március 20. 2., Beresztóczy Miklós dr. egyetemi lelkigyakorlati. Pécsi Napló, 1942. március 19. 5.

44. Az egyetemi lelkigyakorlatok második napja. Dunántúl, 1942. március 21. 4, Az egyetemi lelkigyakorlatok második napja. Pécsi Napló, 1942. március 20. 2.

egyensúlyozott férfiak helyett elgyötört, beteges, cinikus, nagyhangú és az istenhitet feladó, a lelki életet hanyagoló emberek vannak. Ezért is szükséges a lelkiismeret-vizsgálat, hogy megtaláljuk a hibát és új, boldogabb irányt szabjunk az életünknek.⁴⁵ A nők számára tartott beszédében a női boldogság forrásáról beszélt. Az igazi boldogság a lelki szépség, gazdagság, szabadság, egészség elérése, és nem ezek üldözése a mindennapokban. Ezen boldogságok eléréséhez elengedhetetlen a gyónás. A férfiak számára a gyónás szentségéről beszélt, hiszen ez maga az újrakezés, a bűnöktől való megtisztulás.⁴⁶ Az utolsó napon közösen hallgatták a nők és a férfiak az oltárbeszédet. Az utolsó napi beszéd középpontjában az optimizmus és a csalódásokból, vereségekből újra és újra felálló ember prototípusa állt. Bármi is történik, mindig újra lehet kezdeni, a pesszimizmusnak nem szabad teret engedni. Ebben pedig ott áll minden egyes ember mellett az Isten is, aki segíti őt, még ha néha úgy tűnik az embernek, hogy magára marad problémáival.⁴⁷

Augusztusban a Magyar Országos Katolikus Kántorszövetség évi rendes közgyűlésén a megnyitó beszédet is mondta, amelyben felhívta a figyelmet arra, hogy a háború alatt sem adhatják fel a egyházművészek a hivatásukat, hiszen éppen ebben a helyzetben van nagy szükség az emberek lelkének, az Istenben való hitnek a megerősítésére, és a jövőbe vetett töretlen hitnek a megmutatása. A zene fontosságát pedig abban látja, hogy ez is egy eszköz az Istenhez való felemelkedéshez, amely olyan művészi ág, amely Istennek és embernek is tetsző.⁴⁸

Novemberben az esztergomi érseki tanítóképző-intézet százéves jubileuma alkalmából tartott ünnepélyen elmondott beszédében Szinyei Merse Jenő kultuszminiszter nevében köszönetet mondott az intézetnek azért a munkájáért, amelyet a múltban végzett és amelyet a jelenben is végez, és amellyel hathatós támogatást nyújt a háborút vívó országnak és magának a kormányzónak is. A beszéde végén pedig reményének adott hangot, hogy az intézmény a következő száz évben is ugyanolyan kiemelkedő és a magyar nemzet számára értékes munkát fog végezni, mint azt tette az elmúlt száz évben.⁴⁹

1943. augusztusában a Magyar Országos Katolikus Kántorszövetség évi rendes közgyűlésén ismét ő mondta a megnyitó beszédet, amelyben kiemelte, hogy a világ békét szeretne, a békére vágyik, de ennek egyik feltétele az, hogy mindenki együtt, összefogva dolgozzon a valódi béke megteremtésén, ahogy egy meg nem nevezett nagy magyar államférfi mondta.⁵⁰ Októberben pedig Nyíregyházán mondott beszédet a görög katolikus kántornap keretében. Beszédének a lényegi mondanivalója, amely elnyerte a hallgatóság tetszését is, az volt, hogy a kántorszövetség nevében a legfontosabb szó a magyar, és hogy a szövetség tisztelettel adózik azon görögkatolikusok emléke előtt, akik valaha is vérüket áldozták a magyarságért.⁵¹

1944. március elején „A családot romboló erők” címen tartott előadást a Szegedi Katolikus Nővédő Egyesületben.⁵² Előadásában a korszak fiatalágáról beszélt, amely véleménye szerint nem életrevaló, neveletlen. Ez pedig a házasságkötéseikben is meglátszik, hiszen sokszor

45. Az egyetemi lelkigyakorlatok harmadik napja. Dunántúl, 1942. március 22. 4., Az egyetemi lelkigyakorlatok harmadik napja. Pécsi Napló, 1942. március 21. 2.

46. Az egyetemi lelkigyakorlatok negyedik napja. Pécsi Napló, 1942. március 22. 2., A tiszta lélek a legnagyobb boldogság. Dunántúl, 1942. március 24. 2.

47. Befejeződtek az egyetemi lelkigyakorlatok. Dunántúl, 1942. március 25. 5., Az egyetemi lelkigyakorlatok. Pécsi Napló, 1942. március 24. 4.

48. Szinyei Merse Jenő a Kántorszövetség közgyűlésén. Néptanítók Lapja, 1942. szeptember 1. 854–855., A kultuszminiszter a kántori munka fontosságáról. Pesti Hírlap, 1942. augusztus 19. 8.

49. Az esztergomi érseki tanítóképző fennállásának 100 éves évfordulóján. Néptanítók Lapja, 1942. november 15. 1096–1098., főleg 1097–1098.

50. Újság, 1943. augusztus 19. 6.

51. Gör. kat. kántornap. Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap, 1943. október 16. 4.

nem olyan embert választanak maguk mellé, akivel igazi családot lehetne alkotni. Mindazonáltal nem javasolja a szülők beavatkozását, ugyanakkor hiányolja azokat a törvényeket, amelyek valóban védenék az élet és a házasság szentségét.⁵³

Az utolsó ismertett előadását 1944 augusztusában mondta a Magyar Országos Katolikus Kántorszövetség évi rendes közgyűlésén, ahol egyházi elnökek választották. A megválasztott elnökség nevében elmondta, hogy a jövőben olyan kántorokra van szükség, akik intelligensek, és hitükben és magyarságukban szilárdan állnak a településük papja és lakói mellett.⁵⁴

Beresztóczy beszédeit vizsgálva jól látszik, hogy míg esztergomi tartózkodása alatt jórészt történelmi eseményekről és személyiségekről beszélt, addig 1939 után, tehát már állami tisztviselőként, leginkább korszakának sorskérdései és az ifjúság, valamint a nővédelmi politika állt a középpontban. A beszédekben jól megfigyelhető, hogy beszédeit a korszak politikai diskurzusai szerint építi fel, ugyanakkor nem megy szembe a hivatalos egyházi politikával sem, hanem ügyesen próbál egyensúlyozni.

Beresztóczy emlékezete

Beresztóczy a sajtó szemében intelligens, okos, művelt emberként jelent meg, aki képes akár hosszú időre is lebilincselni a hallgatóságát. Ugyanakkor nem írtak az állami alkalmazott Beresztóczyról, hiszen a mindennapi tisztviselői munka nem állt a sajtó érdeklődésének előterében. Ezért a hivatalnok Beresztóczyról csak a kortársak visszaemlékezéseiből tudunk következtetni. A tanulmány végén ezekből a visszaemlékezésekből szeretnék bemutatni néhány gondolatot, előre bocsátva, hogy Beresztóczy 1945 előtti tevékenységének megítélése nem tudott elszakadni az 1945, és főleg az 1950 utáni békepap Beresztóczytól.

Keresztes Sándor a következőket írta Beresztóczyról: „Beresztóczy a Horthy-korszakban – mint miniszteri osztályfőnök – a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium katolikus osztályát vezette. Annak a kornak az egyik legkonzervatívabb papi egyéniségeként a katolikus szociális mozgalmak egyik fő gáncsvetője volt”.⁵⁵

„Ő [dr. Beresztóczy Miklós pápai prelátus, a Katolikus Ügyosztály vezetője] középkorú ember lehetett akkor. Sovány, magas termetű, pirospozsgás, csontos és keskeny arcú ember volt, jellegzetesen szétálló fülekkel, kidomborodó szemekkel. Nyakánál szorosra zárt, hosszú, bokáig érő fekete reverendája alól kandikált ki két nagy fekete cipője. Egy szobrász akkor, ha nem nézi piros arcát, ideális aszkéta alakot mintázhatott volna meg róla. [...] 1945 után egyedül ő ért el nagy politikai karriert az új, kommunista rendszerben az akkori jelenlévők közül.”⁵⁶ – emlékezett vissza az 1944-es Beresztóczy Miklósról Mester Miklós, aki abban az időben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára volt. Majd Lévai Jenő könyvére hivatkozva a következőképpen folytatta Beresztóczy jellemzését: „... Beresztóczy Miklós 1944. július 12-én megjelent a hercegprímás [dr. Serédi Jusztinián] előtt Esztergomban a Sztójay-kormány megbízásából. Ő közvetítette a minisztertanács döntését és kérelmét a hercegprímásnak. A döntésnek és kérelemnek az volt a célja, hogy a her-

52. Pál József: A szegedi Katolikus Nővédő Egyesület, 1919–1945. In: Történeti Tanulmányok. Studia Historica. Szerk. Zombori István. Szeged, 2005. 352. (A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 8.), Nagybójtai előadások a Katolikus Nővédő Egyesületben. Délmagyarország, 1944. február 13. 9., Hírek. Délmagyarország, 1944. február 29. 6.

53. Beresztóczy Miklós előadása. Délmagyarország, 1944. március 3. 6.

54. A Magyar Országos Katolikus Kántorszövetség most tartotta közgyűlésér. Dunántúl, 1944. augusztus 22. 4.

55. Keresztes Sándor: „A Rákosi-éra a szalámpolitikát az egyházon belül is alkalmazta”. Keresztes Sándor-interjú, készítette Javorniczky István 1988-ban. 1956-os Intézet OHA, 104. sz. [Részlet]. Megjelent: Pártok 1956. Válogatás 1956-os pártvezetők visszaemlékezéseiből. Szerk. Kőrösi Zsuzsanna–Tóth Pál Péter. Bp. 1956-os Intézet, 1997, 157–163. <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/oha/keresztes.htm> (letöltve: 2018. május 23.)

56. Mester Miklós: Arcképek két tragikus kor árnyékában. i.m. 63.

cegprímás nyilvános ellenállását a kegyetlen, zsidóellenes intézkedésekkel szemben leállítsa. Tehát Beresztóczy Miklós eszköznek engedte akkor felhasználni magát. Véleményem szerint ő ma is (1971) eszköz. Sem az akkori, sem a mai magatartásának azonban a háttérét, az igazi okát nem ismerem. Vannak azonban, akik azt mondják, hogy de. Beresztóczy Miklós 1945 után börtönben ült és ott vállalta megalkuvó közéleti szerepét kiszabadulása érdekében. Mi igaz ebből, azt bizonyítani nem tudom”.⁵⁷ Majd egy oldallal később, Kerényi Lászlóval folytatott beszélgetését idézve megemlítette, hogy Beresztóczy is lerakta 1944. október 16-án a hűségesküt a Szálasi Ferenc vezette kormányra.⁵⁸

Ugyanakkor vannak más visszaemlékezések is, amelyek nem ennyire sötét színben tüntetik fel Beresztóczyt. Edward Dębicki lengyel diplomata, aki 1939-ben érkezett Magyarországra és a balatonboglári lengyel gimnáziumban tanult, így írt róla: „A pénz (segély) egy részét ruházatunk kiegészítésére fordítottuk. Ezt a pénzt egy fiatal pap, Beresztóczy Miklós hozta el hozzánk minden hónapban, ő akkor Serédi hercegprímás titkára volt, a háború után pedig a magyar országgyűlés alelnöke.” (H. Gy.: Lengyelek Magyarországon. Új Ember, 1985. június 2. 2.) A balatonboglári lengyel gimnázium megalapításával kapcsolatban pedig egyenesen az egyik legsegítőkészebb emberként mutatta be Antoniewicz Roland egyik tanulmányában, amelyet az édesapjáról írt. Ebben azt írta, hogy Beresztóczy az 1940-es év folyamán fontos szerepet játszott abban, hogy Zdzisław Antoniewicz megnyithatta Európa egyetlen lengyel gimnáziumát Balatonbogláron.⁵⁹

Összegzés és egy kis hiányérzet

Beresztóczy 1928 és 1945 közötti pályafutását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy egy ízig-vérig aulistával állunk szemben. Jog- vagy egyháztudományi munkássága nem túl sok tételt ölel fel, ugyanakkor Serédi Jusztinián hercegprímás oldalán ott van a magyar egyháztörténet minden fontos eseményén, igaz ugyan, hogy csak háttérbe húzódó megfigyelőként. Ugyan állami tisztviselőként már kapott fontosabb feladatokat és megbízásokat, és sok esetben már saját révén is meghívást kapott fontos eseményekre, de egyáltalán nem mondható rá, hogy szürke eminenciás lett volna. Ott volt, ahová küldték, vagy ahová hívták, de megnyilvánulásai se a világi, se az egyházi fősodortól nem tért el. Mindig igyekezett megfelelni a vele szemben támasztott elvárásoknak. Ahogy Mester Miklós találóan írta, eszköz volt mások kezében.⁶⁰

És ugyan Beresztóczy is tagja volt azoknak a náciellenes egyházi vezetőknek, akik meghívást kaptak Apor Vilmos győri püspöktől, hogy vegyenek részt az 1943 nyarán a győri Püspökvárban tartandó titkos tanácskozáson, ahol a katolikus egyház háború utáni politikai és szociális tevékenységéről beszéltek,⁶¹ de Beresztóczy maga nem szerepel sehol megemlítve, mint olyan, aki bármiféle fontos szerepet játszott volna a keresztény szociális népmozgalomban.⁶²

Az eddig megvizsgált források alapján úgy vélem, hogy jelen pillanatban nem lehet választ adni arra a kérdésre, hogy milyen szerepet játszott Beresztóczy az 1943-as titkos találkozón,

57. Uo. 64.

58. Uo. 65.

59. Antoniewicz Roland: Lengyel sajtó Magyarországon a felszabadulásig. Jel-Kép, 9. (1988) 3. 169.

60. Mester Miklós: Arcképek két tragikus kor árnyékában. i. m. 63

61. Apor véleményével, miszerint a németek elveszítették a háborút és az ország felszabadulhat a német nyomás alól, a résztvevők is egyetértettek. Ennek szellemében arról határoztak, hogy Apor egyházi és Kovrig Béla világi vezetésével egy mozgalmat alapítanak, amelynek feladata lesz, hogy a Kovrig által kidolgozandó reformprogramot végrehajtsa. Ez a program el is készült, amelyet a cenzúra miatt azonban csak 200 példányban jelent meg, három kötetben. L. Szecksó Károly: Kovrig Béla feljegyzése a II. világháború alatti ellenálló tevékenységéről. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 20. (2008) 3–4. 100–101.

arra a kérdésre viszont sikerült választ találni, hogy vajon feltérképezhető-e egy ember életútja a sajtótermékek széles körű vizsgálatával. Ebből pedig, azt gondolom, hogy választ kaphatunk arra is, hogy milyen megfontolások vezették a titkos találkozó szervezőit, hogy arra meghívják Beresztóczy Miklóst is. Nagy valószínűséggel korábbi egyházi (a hercegprímás titkára), és 1943-ban betöltött világi (minisztériumi osztályfőnök) pozíciója miatt kapott meghívást.

---

62. Gergely Jenő: A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945. Bp. 1997.
<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/katolikus-egyhazi-1/ch05s10.html> (letöltés ideje: 2018. május 25.), László T. László: Adatok a magyarországi katolikus ellenállás történetéhez. I. A Katolikus Szociális Népmozgalom megalakulása és célkitűzései. *Katolikus Szemle*, 1978/1., 16–17., Balogh Margit: A keresztényszociális mozgalmak az 1930-as években és a kereszténydemokrácia. In: *Az élő hagyomány*. Barankovics István és a magyarországi kereszténydemokrácia öröksége. Bp. 2007. (Barankovics Könyvek, 3.) 87–125., Kovács K. Zoltán: A magyar katolikus egyház és a szociális kérdés. In: *Az élő hagyomány*. i.m. 20–41., Szabó Róbert: A modern kereszténydemokrácia megjelenése Magyarországon. *A Demokrata Néppárt 1944–1949*. In: *70 éves a Kereszténydemokrata Néppárt*. Szerk. Pálffy István. Bp. 2014. 11–47., Balogh Margit: A KALOT és a katolikus társadalompolitika, 1935–1946. Bp. 1998. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 23.), Gergely Jenő: A kereszténydemokrácia Magyarországon. *Múltunk*, 52. (2007) 3. 113–154., Petrás Éva: A Vatikán és a magyar katolikus értelmiség. *A magyar katolikus értelmiség útja a kereszténydemokrácia felé*. In: *Nyitott/zárt Magyarország, Politikai és kulturális orientáció 1914–1949*. Szerk. Fejdl István. Bp. 2013. 77–92., Petrás Éva: A kereszténydemokrácia eszmétörténeti előzményei Magyarországon. *Studia Vincentiana*, 2015/1. 83–100., Gergely Jenő: *Keresztényszocializmus Magyarországon, 1924–1944*. Bp. 1993., Kovács K. Zoltán: *Egy élet a kereszténydemokráciáért*. Kovács K. Zoltán válogatott írásai. Szerk. Gyorgyevics Miklós – Szabó Róbert Bp. 2017.